

הלכות חנוכה

בבית שני כשמלכי יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות. ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות. וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנים עד החורבן השני:

וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בכ"ה בחדש כסליו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור:

ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים האלו שתחלתן כ"ה בכסלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס. וימים אלו הן הנקראין חנוכה והן אסורין בהספד ותענית כימי הפורים. והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים והמדליק אותה בלילה הראשון מברך שלש ברכות ואלו הן. בא"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר (אשכנזים מוסיפים 'של') חנוכה ושעשה נסים לאבותינו וכו' ושהחיינו וקיימנו וכו'. וכל הרואה אותה ולא בירך מברך שתים. שעשה נסים לאבותינו ושהחיינו. ובשאר הלילות המדליק מברך שתים והרואה מברך אחת שאין מברכין שהחיינו אלא בלילה הראשון

בכל יום ויום משמונת הימים אלו גומרין את ההלל ומברך לפניו ולאחריו בין יחיד בין צבור

מקור שם של ימי החנוכה

מקור שם של ימי החנוכה הוא כנראה מלשון חנוכת המזבח או חנוכת המקדש, שנערכה לאחר כיבושו וטיהורו של בית המקדש על ידי המכבים בשנת ג'תקצ"ו, שלזכרה בתאריך זה נחגג החג, כפי שמתואר בספר מקבים זו גם האפשרות המחודשת להשלים את חגיגת חג הסוכות ושמייני עצרת בבית המקדש, חגיגות הנמשכות שמונה ימים בדומה ל"שבעת ימי המילואים" בטרם חנוכת המשכן

שם נוסף לחג המקובל בעברית החדשה הוא "חג האורים". שם זה מובא כבר אצל ההיסטוריון יוסף בן מתתיהו המקורות הראשוניים לחנוכה הם ספרי המקבים. בספר מקבים א' מסופר על טיהור בית המקדש וחנוכתו בכ"ה כסלו, קביעת חג שמונת ימים באותה שנה, וקביעת החג לשנים הבאות על ידי יהודה המכבי ויקהל ישר

ויהי ביום החמישי ועשרים לחדש התשיעי הוא כסלו, בשנת שמונה וארבעים ומאה, וישכימו בבוקר ויעלו עולות על המזבח החדש כמשפט. ויחנכו את המזבח בעצם היום אשר טמאו אותו הגויים, ויהללו לה' בשירים ובכינורות בחלילים ובמצלצלים, ויפלו על פניהם וישתחוו לה' על אשר נתן להם עוז ותשועה, ויחוגו את חנוכת המזבח שמונת ימים. ויעלו עולות ותודות בשמחת לבבם, ויפארו את פני ההיכל בעטרות ובמגיני זהב ויחטאו את השערים ואת לשכות הכוהנים, וישימו את הדלתות. ותהי שמחה גדולה בכל העם כי גלל ה' את חרפת הגויים מעליהם. ויצווה יהודה ואחיו וכל קהל ישראל לחוג את חנוכת המזבח ביום החמישה ועשרים לחדש כסלו שמונת ימים מדי שנה בשנה בהלל ובתודה לה ספר מקבים א' פרק ד' פס' נ"א- נ"ז –

בספר מקבים ב' מסופר גם כן על טיהור המקדש, אך מופיע טעם נוסף לקביעת שמונת ימי החנוכה כהשלמה לחג הסוכות אותו לא זכו היהודים לקיים באותה שנה,

ספר מקבים א' מצטט איגרת שנשלחה מאנשי ארץ ישראל לאנשי מצרים, בה הם קוראים להם לחוג את חג החנוכה ועתה כי יש את נפשנו לחוג את יום חנוכת המזבח בעשרים וחמש לחדש כסלו. לא חדלנו מהודיע אתכם לחוג אותו עמנו. וחנוכתם אותו כימי חג הסוכות, וכיום אשר מצא בו נחמיה את אש הקודש בשובו לבנות את המקדש ואת המזבח, ויקרב עליו עולות וזבחים לאלוהים
ספר מקבים ב' פרק א' פס' כ"א-כ"ב]

מקור נוסף המתאר את החנוכה המחודשת של המקדש ואת קביעת החג לדורות הוא יוסף בן מתתיהו בספרו "קדמוניות היהודים"

ולאחר שטיהרו בקפדנות הכניס בו כלים חדשים: מנורה, שולחן, מזבח, עשויים זהב... אף הרס את המזבח ובנה חדש מאבנים שונות שלא סותתו בברזל. ובעשרים וחמישה לחדש כסלו, שהמוקדונים קוראים לו אפלאיוס, הדליקו נרות... במנורה והקטירו על המזבח

ויהודה חגג עם בני עירו את חידוש הקורבנות בבית המקדש במשך שמונה ימים, ולא הניח שום צורה של שמחה, אלא היטיב לבם בזבחים מפוארים שעלו בדמים מרובים. וכיבד את אלוהים בשירי תהילות ומנגינות עלי נבל ושימח את העם. וגדולה כל כך הייתה חדותם על חידוש מנהגיהם, שניתנה להם הרשות לאחר זמן רב, בלי שציפו לכך, לעבוד את אלוהיהם, עד שחוקקו חוק לדורות אחריהם לחוג את חידוש העבודה במקדש במשך שמונה ימים ומאותו זמן ועד היום הננו חוגגים את החג וקוראים לו חג האורים

חנוכה מוזכר גם במגילת תענית. ניתן למצוא אזכורים קדומים לחנוכה במספר מקומות במשנה

אמירת ההלל בחנוכה יש סוברים שזו המצווה העיקרית בחג. בכל אחד משמונת ימי החנוכה אומרים הלל שלם לאחר תפילת העמידה של תפילת שחרית, ומברכים ברכה לפני ה"הלל" ולאחריו, כמו בשלוש רגלים. יש הסוברים שגם חייבות באמירת הלל בחנוכה, ויש הסוברים שהן פטורות

בכל אחת מתפילות העמידה ובכל עת שאומרים ברכת המזון לאחר סעודה, אומרים בהן את "על הנסים" כהודאה על הניסים שאירעו לנו

שמונת ימי חנוכה נחשבים ל"ימים טובים" מדרבנן, ולפיכך אסורים בהספד ובתענית, ואולם מותרים בעשיית מלאכה.

במזמור הנרות הללו אותו אומרים מיד לאחר הדלקת הנרות, מציינים: "הנרות הללו אנו מדליקין ... כדי להודות ולהלל". לשמך הגדול על נסידך ועל ישועתך ועל נפלאותיך

בכל אחד מימי החנוכה קוראים בתורה ומעלים שלושה אנשים. הקריאה בתורה מספרת על קורבנות הנשיאים בחנוכה המשכן המוזכרים בפרשת "נשא" בספר במדבר. שנים עשר נשיאי השבטים חנכו את עבודת המשכן ואת עבודת הקורבנות שנעשתה בו, ובכל אחד משמונת ימי החג קוראים את סדר התנדבותו של אחד הנשיאים. ביום השמיני קוראים את הקטע "ביום השמיני" עד לסיום הפרשה כולה. וכן מוסיפים לכך את הפסוקים הראשונים של הפרק הבא. בספר במדבר, המדברים על הדלקת הנרות של מנורת המשכן על ידי אהרן הכהן סדר הדלקת הנרות

מנהגים שונים בדרך הדלקת נרות החנוכה.

את נרות החנוכה מדליקים מדי ערב, בכל שמונת ימי החג את הנרות בחנוכייה מניחים מימין לשמאל, אולם סדר הדלקת הנרות הוא משמאל לימין: בערב הראשון מדליקים את הנר הימני ביותר; בערב השני מציבים לשמאלו נר ומדליקים אותו תחילה. מברכים תחילה על הנר החדש את הנרות יש להעמיד בשורה ולא במעגל. יש להקפיד שבין הנרות יישמרו רווחים, וזאת על מנת שלא יהיו להבותיהם שלהבת אחת

נר נוסף על נרות החנוכה הוא השמש. בעזרת השמש אנו מדליקים את הנרות, היות ואין אנו רשאים להשתמש בנרות החנוכה אלא לראותם בלבד. מקומו של השמש שונה במקצת משאר הקנים בחנוכה, כדי להבדילו מן הנרות האחרים

אחרי הדלקת הנרות אומרים "הנרות הללו"

יש מנהגים שונים לנוסח: הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל הנפלאות ועל התשועות ועל המלחמות, שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. על ידי כהניך הקדושים. וכל מצות שמונת ימי חנכה, הנרות הללו קדש הם. ואין לנו רשות להשתמש בהם, אלא לראותם בלבד. כדי להודות ולהלל לשמך הגדול על נסידך ועל נפלאותיך ועל ישועתך. (מסכת סופרים פרק כ

מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס

כמה נרות מדליקים?

במסכת שבת כא מוצגות שלוש דרכים אפשריות לקיום מצות הדלקת הנר

נר איש וביתו" - בכל יום משמונת ימי החנוכה די שאיש אחד ידליק נר אחד בעבור כל בני משפחתו"

דרכם של המהדרין - אלה המקיימים את המצווה בהידור: "נר לכל אחד" - בכל יום משמונת ימי החנוכה על כל אחד ואחד מבני הבית להדליק נר

דרכם של המהדרין מן המהדרין - אלה המקיימים את המצווה בהידור רב. בית שמאי גורס: "פוחת והולך"; בית הלל גורס: "מוסיף והולך". לשון אחר: על פי בית שמאי סדר הדלקת הנרות הנו סדר יורד - בערב החג הראשון יש להדליק את כל שמונת הנרות, ואילו בערב החג השמיני יש להדליק נר אחד בלבד. לעומת זאת, על פי בית הלל "מעלין בקודש ואין מורידין", ומשום כך סדר הדלקת נרות החנוכה הנו סדר עולה - ביום הראשון מדליקים נר אחד, וביום השני שניים וכך הלאה עד שביום השמיני מדליקים שמונה נרות

"בימינו נוהגים להדליק נרות על פי ההלכה של בית הלל - "המהדרין מן המהדרין", "מוסיף והולך"

בקהילות האשכנזים נוהג שכל גבר מדליק חנוכיות לעצמו, ובקהילות הספרדים נוהגה הדלקת נרות חנוכה על ידי בעל הבית בלבד

היכן מדליקים

על פי המצווה יש להציב את החנוכייה בגובה שאינו נופל משלושה טפחים מגובה הקרקע ושאינו עולה על עשרה טפחים מגובה הקרקע, כלומר לא גבוה מדי ולא נמוך מדי, וזאת על מנת שייראה אור הנרות ויתפרסם מעשה הנס על פי המצווה יש להדליק את נרות החנוכה במקום הפונה לרשות הרבים, בפתח הבית, בחצר, או על אדן החלון. זאת על

מנת שייראה אור הנרות ויתפרסם מעשה הנס ברבים

יש להציב את החנוכייה סמוך לצד שמאל של הכניסה לבית, וזאת על מנת שתהא המזוזה מימין ונר החנוכה משמאל

במה מדליקים

- כל השמנים כשרים להדליק בהם ובלבד שיהא אורם זך ונקי - מהודר להדליק החנוכיה בשמן זית זך, זכר לנס פך השמן -
- אם אין שמן זית, אפשר להדליק בנר, רצוי בנר שעווה שאורו צלול כשמן -
- כל הפתילות כשרות להדלקה, אך על פי המצווה יש להשתמש בפתילות צמר גפן או בחוטי פשתן שדולקים יפה -
- במהלך החג מותר להשתמש בשמן ובפתילות שימוש חוזר, עד שיכלו -

זמן ההדלקה

הזמן שבו יש להדליק נר חנוכה הוא עם שקיעת החמה
אם לא מספיקים להדליק בזמן, מותר להדליק "עד שתכלה רגל מן השוק" (כלומר, כל עוד נראים עוברים ושבים ברחוב).
בערב שבת מדליקים תחילה את נרות החנוכה ולאחר מכן את נרות השבת במוצאי שבת סדר ההדלקה שונה: בבית מדליקים תחילה את נר ההבדלה ולאחר מכן את נרות החנוכה, ואילו בבית הכנסת מדליקים תחילה את נרות החנוכה ולאחר מכן את נר ההבדלה
נרות החנוכה צריכים לדלוק לפחות חצי שעה, משום כך יש ליצוק לחנוכיה כמות שמן שתספיק לבערה של חצי שעה לפחות. לא דלקו הנרות חצי שעה - לא התקיימה המצווה
בערב שבת, מדליקים נרות מוקדם מהמקובל, קודם שקיעת החמה, לכן יש לדאוג שכמות השמן בחנוכיה תספיק לבערה של שעה וחצי, וזאת על מנת שידלקו הנרות חצי שעה לאחר שקיעת החמה

מנהגי החג

ביום האחרון של החג קרוי במקורות שונים זאת חנוכה, משום שבקריאת התורה של יום זה נמצאות המילים "זאת חנוכת המזבח". ליום זה משמעות רבה בכתבי המקובלים והחסידות

מאכלי החג
נוהגים לאכול לביבות, סופגניות וספינג'. מאכלים אלה מטוגנים בשמן רב, ויש בהם כדי להזכיר את נס פך השמן. יש הנוהגים להרבות גם באכילת מאכלי חלב לזכר הנס בו יהודית הרגה את הולופרנס, שר הצבא של אנטיוכוס בעזרת האכלתו במוצרי חלב

משחק בסביבון
נהוג לשחק בחנוכה בסביבון, שעל כל פאה שלו מופיע אות אחרת מהאותיות נגה"ש שפענוחן "נס גדול היה שם".
"בישראל, ה"ש" מוחלפת לרוב ב"פ" וכך האותיות מופענחות כ"נס גדול היה פה

דמי חנוכה
מנהג אשכנז לתת לילדים "דמי חנוכה" (או "מעות חנוכה"), שהם באופן מסורתי מטבעות בשווי נמוך. שוקולטיירים אמריקאיים מן המאה העשרים עיצבו מטבעות שוקולד עטופות בעטיפת מתכת דקה בצבע זהב או כסף.
נשים רבות נוהגות שלא לעשות מלאכה בזמן שהנרות דולקים